

Розділ 12. Правовий статус депутатів

Статус депутата — це його правове положення у представницьких органах державної влади, яке визначається сукупністю правових норм, що регулюють суспільні відносини, пов'язані з політико-правовою природою депутатського мандата, його виникненням, припиненням і терміном дії, повноваженнями депутатів, гарантіями їхньої діяльності, а також їх підзвітністю, підконтроль-ністю та відповідальністю.

У конституційному праві правові статуси народних депутатів України і депутатів місцевих рад розглядаються окремо.

Статус народного депутата України визначається Конституцією України і Законом України "Про статус народного депутата України" від 17 листопада 1992 р. у редакції Закону від 22 березня 2001 р. Згідно зі статтею 1 цього Закону "народний депутат України є обраний відповідно до Закону України "Про вибори народних депутатів України" представник Українського народу у Верховній Раді України і уповноважений ним протягом строку депутатських повноважень здійснювати повноваження, передбачені Конституцією України та законами України".

На підставі частини другої статті 76 Конституції України та частини першої статті 9 Закону України "Про вибори народних депутатів України" від 25 березня 2004 р. депутатом може бути обраний громадянин України, який має право голосу, на день виборів досяг 21 року і проживає в Україні протягом останніх 5 років. Частина третя статті 76 Конституції України та частина четверта статті 9 цього Закону містять застереження, що депутатом не може бути обраний громадянин, який має судимість за вчинення умисного злочину, якщо ця судимість не погашена і не знята у встановленому законом порядку.

З Конституції України та Закону України "Про статус народного депутата України" впливають основні характеристики статусу народного депутата України:

- здійснення депутатських повноважень на постійній основі;
- несумісність статусу депутата із зайняттям будь-якої іншої виробничої чи службової посади, за винятком викладацької, наукової та іншої творчої роботи;
- непорушність депутатських повноважень;
- гарантування державою необхідних умов для здійснення депутатських повноважень;
- недоторканність.

Несумісність депутатського мандата з іншими видами діяльності за законом означає, що народний депутат України не має права бути членом Кабінету Міністрів України, керівником центрального органу виконавчої влади; мати інший представницький мандат чи водночас бути на державній службі; обіймати посаду міського, сільського, селищного

голови; займатися будь-якою, крім депутатської, оплачуваною роботою, за винятком викладацької, наукової та творчої діяльності, а також медичної практики у вільний від виконання обов'язків народного депутата час; залучатись як експерт органами досудового слідства, прокуратури, суду, а також займатись адвокатською діяльністю; входити до складу керівництва, правління чи ради підприємства, установи, організації, що має на меті одержання прибутку. Народний депутат зобов'язаний додержуватись інших вимог і обмежень, які встановлюються законом.

Непорушність повноважень народного депутата України за законом означає, що ніхто не має права обмежувати повноваження народного депутата, крім випадків, передбачених Конституцією України та іншими законами України. Повноваження народного депутата та його конституційні права і свободи не можуть бути обмежені в умовах воєнного чи надзвичайного стану в Україні або окремих її місцевостях.

Згідно зі статтею 27 Закону України "Про статус народного депутата України" народному депутату України гарантується депутатська недоторканність на весь строк здійснення ним депутатських повноважень. Він не може бути притягнутий до кримінальної відповідальності, затриманий чи заарештований без згоди Верховної Ради України. Обшук, затримання народного депутата чи огляд його особистих речей і багажу, транспорту, жилого чи службового приміщення, а також порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції і застосування інших заходів, що відповідно до закону обмежують права і свободи народного депутата, допускаються лише тоді, коли Верховною Радою України надано згоду на притягнення його до кримінальної відповідальності, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо.

За Рішенням Конституційного Суду України (№ 7-рп/2003) положення про гарантування депутатської недоторканності (частина перша статті 80 Конституції України та частина перша статті 27 Закону України від 22 березня 2001 р.) треба розуміти так, що депутатська недоторканність як елемент статусу народного депутата України є конституційною гарантією безперешкодного й ефективного здійснення народним депутатом України своїх повноважень і передбачає звільнення його від юридичної відповідальності у визначених Конституцією України випадках й особливий порядок притягнення народного депутата України до кримінальної відповідальності, його затримання, арешту, а також застосування інших заходів, пов'язаних з обмеженням його особистих прав і свобод.

Виконуючи свої функції та повноваження, народні депутати України керуються Конституцією України, законами України та загальновизнаними нормами моралі.

Повноваження народного депутата починаються від дня відкриття першої сесії Верховної Ради України з моменту складення ним присяги (зміст якої викладений у статті 79 Конституції України) і закінчується в день відкриття першої сесії Верховної Ради України наступного скликання.

Відмова скласти присягу на вірність Україні має наслідком втрату депутатського мандата. Проте ні Конституція України, ні закони не регулюють відповідальності народного депутата за порушення складеної ним присяги.

Гарантування державою необхідних умов для здійснення народними депутатами України депутатських повноважень полягає в забезпеченні їх непорушності; недоторканності народного депутата; встановленні законом процедури одержання згоди Верховної Ради України на його притягнення до відповідальності; забезпеченні

його інформаційними матеріалами та юридичною допомогою; можливості використання ним засобів масової інформації та технічних засобів; відповідальності посадових осіб за невиконання обов'язків щодо забезпечення умов для депутатської діяльності та його законних вимог; захисті трудових прав народного депутата; належній оплаті праці; відшкодуванні йому витрат, пов'язаних із депутатською діяльністю; обов'язках виконавчих органів рад і органів місцевої державної адміністрації забезпечувати належні умови для виконання народними депутатами депутатських повноважень; створенні належних житлово-побутових умов; наявності штатних помічників-консультантів і таких, які працюють на громадських засадах.

Народний депутат України має депутатське посвідчення й нагрудний знак, які видаються йому після визнання Верховною Радою України його повноважень.

У статті 4 Закону України "Про статус народного депутата України" передбачаються такі умови дострокового припинення повноважень народного депутата України:

- 1) особиста письмова заява про складання депутатських повноважень;
- 2) набрання законної сили обвинувальним вироком щодо народного депутата;
- 3) визнання народного депутата судом недієздатним або безвісно відсутнім;
- 4) припинення громадянства народного депутата або його виїзд на постійне місце проживання за межі України;
- 5) смерть народного депутата;
- 6) порушення народним депутатом вимог щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності.

Рішення про дострокове припинення повноважень народного депутата відповідно до пунктів 1—5 статті 4 цього Закону приймається в десятиденний строк за поданням комітету, до компетенції якого входять питання депутатської етики, більшістю від конституційного складу Верховної Ради України. У разі невиконання вимоги про несумісність депутатського мандата з іншими видами діяльності повноваження народного депутата припиняються достроково на підставі закону за рішенням суду.

Народні депутати України здійснюють свою діяльність у Верховній Раді України і постійно підтримують зв'язки з виборцями у порядку, встановленому законом. За депутатську діяльність народний депутат відповідальний перед українським народом як уповноважений ним представник у Верховній Раді України. При цьому у своїй діяльності він повинен дотримуватися загальноновизнаних норм моралі; завжди зберігати власну гідність; поважати честь і гідність інших народних депутатів, службових та посадових осіб і громадян; утримуватись від дій, заяв та вчинків, що компрометують його самого, виборців, Верховну Раду України, державу.

Діяльність народного депутата України у Верховній Раді України полягає в тому, що він (стаття 6 Закону України "Про статус народного депутата України"):

- бере участь у засіданнях Верховної Ради України;
- бере участь у роботі депутатських фракцій (груп);
- бере участь у роботі комітетів, тимчасових спеціальних комісій, тимчасових слідчих комісій, утворених Верховною Радою України;
- виконує доручення Верховної Ради України та її органів;
- бере участь у роботі над законопроектами, іншими актами Верховної Ради України;
- бере участь у парламентських слуханнях;
- звертається з депутатським запитом або депутатським зверненням до Президента України, органів Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, керівників інших

органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також до керівників підприємств, установ та організацій, розташованих на території України незалежно від їх підпорядкування і форм власності в порядку, передбаченому цим Законом і законом про регламент Верховної Ради України (закону про регламент Верховної Ради України допоки немає).

Закон України "Про статус народного депутата України" встановлює широкі права народного депутата у Верховній Раді України, у взаємовідносинах з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, об'єднаннями громадян України та іноземних держав, із засобами масової інформації, на забезпечення інформацією та на її використання.

У Верховній Раді України народний депутат має право ухвального голосу щодо всіх питань, які розглядаються на її засіданнях та засіданнях її органів, до складу яких його обрано. При цьому кожний народний депутат у Верховній Раді України та її органах, до складу яких його обрано, має один голос.

Разом з тим народний депутат може брати участь у роботі будь-якого органу Верховної Ради України з правом дорадчого голосу, якщо інше не передбачено законом.

На засіданнях Верховної Ради України та в роботі її органів народний депутат реалізує надані йому права відповідно до Конституції України, цього та інших законів України. Він бере особисту участь у засіданнях Верховної Ради України чи її органів, до складу яких його обрано.

При опрацюванні та прийнятті законопроектів, постанов та інших актів Верховної Ради України поправки, пропозиції та зауваження, внесені народним депутатом, розглядаються і за ними приймаються рішення щодо їх урахування чи відхилення.

Народні депутати не несуть юридичної відповідальності за результати голосування або висловлювання у Верховній Раді України та її органах, за винятком відповідальності за образу чи наклеп, а голосування і позиція, висловлена народним депутатом в роботі Верховної Ради України та її органів, не може бути предметом розгляду у Верховній Раді України та її органах.

Народний депутат на пленарному засіданні Верховної Ради України має право в порядку, передбаченому законом про регламент Верховної Ради України:

- обирати і бути обраним на посади Голови Верховної Ради України, Першого заступника і заступника Голови Верховної Ради України;
- обирати і бути обраним до органів Верховної Ради України;
- пропонувати питання для розгляду Верховною Радою України або її органами;
- виступати із законодавчою ініціативою у Верховній Раді України;
- звертатися з депутатськими запитами, вимагати відповіді на них;
- брати участь у дебатах, ставити запитання доповідачам, головуючому на засіданні;
- виступати з обґрунтуванням своїх пропозицій і з мотивів голосування;
- висловлювати власну думку з кожного питання, яке розглядається на засіданні;
- висловлювати думку щодо кандидатів, які обираються чи призначаються на посади, звільняються з посад Верховною Радою України, а також щодо яких Верховна Рада України надає згоду на призначення і звільнення з посад;
- порушувати питання про заміну головуючого на пленарному засіданні Верховної Ради України;
- порушувати питання про довіру складу органів, утворених Верховною Радою України, а також посадовим особам, яких обрано, призначено на посади або щодо призначення

на посади яких Верховною Радою України надано згоду у випадках, передбачених Конституцією України;

- порушувати питання про перевірку діяльності підприємств, установ, організацій, розташованих на території України і щодо яких є дані про порушення ними законодавства України, про створення з цією метою тимчасових слідчих комісій;
- передавати для внесення до протоколу і стенографічного бюлетеня засідання текст свого виступу, окремої думки, заяви, пропозиції і зауваження з питань, що розглядаються Верховною Радою України.

Принагідно зауважимо, що на відкритих пленарних засіданнях Верховної Ради України на гостьових місцях мають право бути присутніми народні депутати попередніх скликань, крім тих, повноваження яких припинено достроково у зв'язку з набранням законної сили обвинувальним вироком щодо них або за рішенням суду в разі невиконання вимоги про несумісність депутатського мандата.

Право законодавчої ініціативи народного депутата реалізується у формі внесення до Верховної Ради України законопроекту, проекту постанови, іншої законодавчої пропозиції.

Народні депутати мають право об'єднуватися в депутатські фракції та депутатські групи, які утворюються, реєструються, діють, а також припиняють діяльність відповідно до закону про регламент Верховної Ради України та інших законів України.

Організація роботи таких груп і фракцій регулюється законами України та прийнятим відповідно до них Положенням про депутатську фракцію (групу).

Народний депутат має право бути членом лише однієї зареєстрованої депутатської фракції (групи), вільно вийти зі складу депутатської фракції (групи), або може не входити до жодної зареєстрованої депутатської фракції (групи) (зміни до Конституції України, викладені в розділі 11, встановлюють, що "невходження народного депутата України, обраного від політичної партії (виборчого блоку політичних партій), до складу депутатської фракції цієї політичної партії (виборчого блоку політичних партій) або виходу народного депутата України зі складу такої фракції" зумовлюють дострокове припинення повноважень народного депутата України).

Як член депутатської фракції (групи) народний депутат має право:

- обирати і бути обраним до керівних органів депутатської фракції (групи);
- брати участь у затвердженні Положення про депутатську фракцію (групу);
- пропонувати питання для розгляду депутатською фракцією (групою);
- вносити пропозиції до питань, які розглядаються на засіданні депутатської фракції (групи), виступати з обґрунтуванням своїх пропозицій;
- брати участь в обговоренні будь-якого питання, яке розглядається на засіданні депутатської фракції (групи).

Народний депутат за погодженням з відповідною депутатською фракцією (групою) може бути обраний одночасно членом одного комітету Верховної Ради України і тимчасової слідчої чи тимчасової спеціальної комісії, а народний депутат, який не входить до складу депутатських фракцій (груп), може бути обраний членом одного комітету Верховної Ради України за власним бажанням і бути одночасно членом тимчасової слідчої чи тимчасової спеціальної комісії. При цьому Верховна Рада України забезпечує пропорційне обрання народних депутатів до складу відповідних комітетів.

Порядок здійснення повноважень народних депутатів в органах Верховної Ради України визначається Конституцією України, цим та іншими законами України.

Народний депутат, який є членом комітету, тимчасової спеціальної чи тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України, має право:

- вносити пропозиції про розгляд на засіданнях відповідного комітету, тимчасової спеціальної чи тимчасової слідчої комісії будь-якого питання, що належить до їх компетенції, а також брати участь в обговоренні питань, що вносяться на розгляд комітету, тимчасової спеціальної чи тимчасової слідчої комісії.

При цьому кожна внесена народним депутатом пропозиція на його вимогу має бути проголосована на засіданні відповідного комітету, тимчасової спеціальної чи тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України;

- отримувати від органів державної влади та органів місцевого самоврядування, керівників підприємств, установ та організацій допомогу, необхідну для роботи у складі тимчасових спеціальних чи тимчасових слідчих комісій Верховної Ради України;
- викласти власну окрему думку як додаток до рішення комітету, тимчасової спеціальної чи тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України.

Дуже важливим є право народного депутата України на депутатський запит і депутатське звернення. Народний депутат має право на сесії Верховної Ради України звернутися із запитом до Президента України, органів Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, керівників інших органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також до керівників підприємств, установ та організацій, розташованих на території України, незалежно від їх підпорядкування і форм власності (стаття 15 Закону).

Депутатський запит — це вимога народного депутата, народних депутатів чи комітету Верховної Ради України, яка заявляється на сесії Верховної Ради України до Президента України, до органів Верховної Ради України, до Кабінету Міністрів України, до керівників інших органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також до керівників підприємств, установ і організацій, розташованих на території України, незалежно від їх підпорядкування і форм власності, дати офіційну відповідь з питань, що належать до їх компетенції.

Депутатський запит вноситься в письмовій формі народним депутатом, а у випадку, передбаченому пунктом 34 частини першої статті 85 Конституції України, також на вимогу групи народних депутатів чи комітету Верховної Ради України і розглядається на засіданні Верховної Ради України.

Верховна Рада України приймає рішення про направлення депутатського запиту відповідному органу або посадовій особі, до яких його звернуто, однією п'ятою її конституційного складу.

Рішення про направлення запиту до Президента України на вимогу народного депутата, групи народних депутатів чи комітету Верховної Ради України має бути попередньо підтримане щонайменше однією третьою конституційного складу Верховної Ради України.

При цьому зауважимо, що Конституційний Суд України неодноразово у своїх рішеннях тлумачив положення Конституції України і Закону України "Про статус народного депутата України" про порядок звернення народного депутата з депутатським запитом. Зокрема, Рішенням від 14 жовтня 2003 р. № 16-рп Конституційний Суд України встановив, що положення частини першої статті 86 Конституції України та відповідні положення частин другої та третьої статті 15 Закону України "Про статус народного депутата України" треба розуміти так, що направлення запиту народного депутата

України, з яким він на сесії Верховної Ради України звертається до органів Верховної Ради України, до Кабінету Міністрів України, до керівників інших органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також до керівників підприємств, установ і організацій, розташованих на території України, незалежно від їх підпорядкування і форм власності, не потребує прийняття рішення Верховною Радою України, а положення пункту 34 частини першої статті 85 Конституції України, абзацу другого частини четвертої статті 15 Закону України "Про статус народного депутата України" необхідно розуміти так, що рішення про направлення запиту до Президента України приймається Верховною Радою України більшістю її конституційного складу. Рішенням від 20 березня 2002 р. № 4-рп Конституційний Суд України встановив, що народний депутат України не має права звертатися до органів і посадових осіб, що здійснюють функції дізнання і досудового слідства, з вимогами і пропозиціями з питань, які стосуються проведення дізнання та досудового слідства в конкретних кримінальних справах. У разі надходження до органів і посадових осіб, що здійснюють функції дізнання і досудового слідства, вимог і пропозицій народних депутатів України із зазначених питань керівники відповідних органів, слідчі й посадові особи, що здійснюють дізнання, повинні діяти, дотримуючись вимог, передбачених Кримінально-процесуальним кодексом України.

Президент України, керівники органів державної влади та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, до яких звернуто запит, зобов'язані повідомити народного депутата, групу народних депутатів, комітет Верховної Ради України в письмовій формі про результати розгляду його(їх) запиту у п'ятнадцятиденний строк з дня його одержання або в інший встановлений Верховною Радою України строк.

Якщо запит з об'єктивних причин не може бути розглянуто у встановлений строк, Президент України, керівник відповідного органу державної влади чи органу місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації, до якого звернуто запит, зобов'язані письмово повідомити про це Голову Верховної Ради України та народного депутата, групу народних депутатів, комітет Верховної Ради України, який вніс (які внесли) запит, і запропонувати інший строк, який не повинен перевищувати одного місяця з моменту одержання запиту.

Народний депутат має право брати безпосередньо участь у розгляді внесеного ним запиту керівником органу державної влади чи органу місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації і на його вимогу керівник органу державної влади чи органу місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації, якому адресовано запит, зобов'язаний повідомити народному депутатові про день розгляду порушених у запиті питань завчасно, але не пізніше як за три дні до їх розгляду.

Народний депутат має право на депутатське звернення до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, керівників підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності та підпорядкування, об'єднань громадян з питань, пов'язаних з депутатською діяльністю, і брати участь у розгляді порушених ним питань (стаття 16 Закону України "Про статус народного депутата України").

Депутатське звернення — це викладена в письмовій формі пропозиція народного депутата, звернена до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, керівників підприємств, установ і організацій, об'єднань громадян, здійснити певні дії, дати офіційне роз'яснення чи викласти позицію з питань, що входять до їх компетенції.

Орган державної влади, орган місцевого самоврядування, їх посадові особи, керівники підприємств, установ і організацій, об'єднань громадян, яким адресовано депутатське звернення, зобов'язані протягом 10 днів з моменту його одержання розглянути і дати письмову відповідь. У разі неможливості розгляду звернення народного депутата у визначений строк його повідомляють про це офіційним листом з викладенням причин продовження строку розгляду. Строк розгляду депутатського звернення з урахуванням продовження не може перевищувати 30 днів з моменту його одержання.

Народний депутат, який направив звернення, може бути присутній при його розгляді, про що він повідомляє відповідний орган державної влади, орган місцевого самоврядування, їх посадових осіб, керівників підприємств, установ і організацій, об'єднань громадян, яким адресовано депутатське звернення. Посадова особа, що відповідає за розгляд звернення народного депутата, зобов'язана завчасно, але не пізніше як за день повідомити народного депутата про час і місце розгляду звернення.

Вмотивована відповідь на депутатське звернення повинна бути надіслана народному депутату не пізніше як на другий день після розгляду звернення. Відповідь надається в обов'язковому порядку і безпосередньо тим органом державної влади чи органом місцевого самоврядування, до якого було зроблено звернення, за підписом його керівника чи посадової особи, керівника підприємства, установи та організації, об'єднання громадян.

У статті 17 Закону України "Про статус народного депутата України" встановлюються права народного депутата України у взаємовідносинах з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, об'єднаннями громадян України та іноземних держав.

Народний депутат, який не має спеціальних повноважень на представництво Верховної Ради України, має право вступати у відносини з посадовими особами і державними органами іноземних держав лише від власного імені. У відносинах з посадовими особами, державними органами і громадянами іноземних держав народний депутат має право захищати незалежність та суверенітет, інтереси України, її громадян і не завдавати своїми вчинками шкоди Україні, її громадянам.

Народний депутат наділений правом невідкладного прийому з питань депутатської діяльності керівниками та іншими посадовими особами розташованих на території України органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій незалежно від їх підпорядкування і форм власності, громадських організацій і політичних партій, а в разі пред'явлення посвідчення народного депутата України має право безперешкодно відвідувати органи державної влади та органи місцевого самоврядування, а також право безперешкодного доступу на всі підприємства, в установи та організації, розташовані на території України, незалежно від їх підпорядкування, форм власності, режиму секретності. Вимоги про пред'явлення чи оформлення інших документів, а також особистий огляд народного депутата, огляд і перевірка його речей забороняються, якщо інше не встановлено законом.

Щодо права народного депутата України користуватися правом невідкладного прийому Конституційний Суд України своїм Рішенням від 10 квітня 2003 р. № 7-рп встановив, що його треба розуміти так: невідкладним є позачерговий прийом народного депутата України з питань його депутатської діяльності, який не може бути відкладений на тривалий час і здійснюється керівниками та іншими посадовими особами розташованих на території України органів державної влади, органів місцевого самоврядування,

підприємств, установ і організацій незалежно від їх підпорядкування і форм власності, громадських організацій і політичних партій раніше прийому інших посадових осіб та громадян відповідно до попередньо погоджених часу і місця. Таке право народного депутата не поширюється на Президента України.

Важливим є право народного депутата порушувати у Верховній Раді України або її органах питання про необхідність здійснення перевірок дотримання законів органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями та об'єднаннями громадян, розташованими на території України, чи їх посадовими особами, про проведення розслідувань з питань, що становлять суспільний інтерес, і брати участь у таких розслідуваннях в порядку, встановленому законом.

Як представник державної влади народний депутат у разі порушення прав, свобод та інтересів людини й громадянина, що охороняються законом, та інших порушень законності має право на місці вимагати негайного припинення порушення або звертатися з вимогою до відповідних органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, керівників підприємств, установ та організацій припинити такі порушення. У разі порушення законності народний депутат може подати депутатське звернення до відповідних посадових осіб правоохоронних органів чи органів виконавчої влади, що здійснюють державний контроль у відповідній галузі. Посадові особи органів державної влади, органів місцевого самоврядування, керівники підприємств, установ та організацій, а також працівники правоохоронних органів, до яких звернуто вимогу народного депутата про припинення порушення законності, зобов'язані негайно вжити заходів щодо усунення порушення, а за необхідності — притягнути винних до відповідальності з наступним інформуванням про це народного депутата. У разі невжиття заходів щодо усунення порушення на посадових осіб покладається дисциплінарна, адміністративна або кримінальна відповідальність у встановленому законом порядку.

Народний депутат має право брати участь у розгляді в органах державної влади і органах місцевого самоврядування пропозицій та вимог виборців, інших питань, пов'язаних зі здійсненням депутатських повноважень, а також брати участь з правом дорадчого голосу в роботі сесій сільських, селищних, міських, районних у містах (у містах з районним поділом), районних і обласних рад та засіданнях їх органів. У разі потреби він має право залучати до участі в розгляді пропозицій, заяв і скарг, які надійшли на його ім'я, а також у прийомі громадян посадових осіб органів державної влади і органів місцевого самоврядування, керівників підприємств, установ та організацій. Керівник органу державної влади чи органу місцевого самоврядування зобов'язаний бути присутнім на прийомі народного депутата особисто або уповноважити на це замість себе іншу посадову особу за погодженням з народним депутатом.

Народний депутат має право одержати інформацію з питань, пов'язаних зі здійсненням ним депутатських повноважень, від органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, які зобов'язані надати йому таку інформацію в порядку і строки, визначені законом, і зустрічатися з виборцями, колективами підприємств, установ та організацій, об'єднаннями громадян, у чому йому повинні невідкладно сприяти їх керівники, а також інші права, передбачені Конституцією України та законами України.

У взаємовідносинах із засобами масової інформації народний депутат має право виступу з питань його депутатської діяльності не рідше одного разу в місяць у

друкованих засобах масової інформації, на радіо (до 10 хвилин на місяць) та телебаченні (до 20 хвилин на місяць), безкоштовно, засновником (співзасновником) яких є органи державної влади, організації або установи, що фінансуються повністю або частково за рахунок коштів державного бюджету. Редакції газет, засновниками яких є органи державної влади, зобов'язані публікувати подані народним депутатом матеріали не рідше одного разу на місяць обсягом до 1/16 загальної газетної площі. Редагування поданих народним депутатом матеріалів без його погодження забороняється. Народний депутат подає матеріали в підготовленому до друку вигляді: статті, коментарю, інтерв'ю тощо.

Друковані та аудіовізуальні засоби масової інформації, засновником (співзасновником) яких є органи державної влади чи органи місцевого самоврядування, організації або установи, що фінансуються повністю або частково за рахунок коштів державного чи місцевого бюджету, зобов'язані безкоштовно давати оголошення про зустріч виборців з народним депутатом і забезпечують висвітлення зустрічей народного депутата з виборцями, а також надають народному депутату не менше 15 хвилин ефірного часу на місяць для звіту перед виборцями.

Друковані засоби масової інформації регіональної та місцевої сфери розповсюдження на території області, закріпленої за народним депутатом, обраним у багатомандатному виборчому окрузі, депутатською фракцією (групою), до якої він належить, засновником (співзасновником) яких є органи державної влади, організації або установи, що фінансуються повністю або частково за рахунок коштів державного бюджету, зобов'язані публікувати подані народним депутатом авторські матеріали не рідше одного разу на місяць обсягом до 1/16 загальної газетної площі.

Права народного депутата України на забезпечення інформацією та на її використання регулюється статтею 19 Закону України "Про статус народного депутата України". Апарат Верховної Ради України зобов'язаний забезпечити його актами Верховної Ради України, а на вимогу й актами Президента України, нормативно-правовими актами Кабінету Міністрів України та інших центральних органів виконавчої влади, рішеннями Конституційного Суду України, Верховного Суду України, офіційними матеріалами Рахункової палати і Центральної виборчої комісії. Органи влади Автономної Республіки Крим, органи державної влади та органи місцевого самоврядування при його зверненні зобов'язані надати йому офіційні матеріали про свою діяльність.

На вимогу народного депутата посадові особи органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ та організацій зобов'язані забезпечити його консультаціями відповідних фахівців з питань депутатської діяльності й надати невідкладно, а за відсутності такої можливості — не пізніше як у п'ятиденний строк необхідну інформацію і документацію.

Апарат Верховної Ради України, виконавчі органи органів місцевого самоврядування, місцеві державні адміністрації, правоохоронні органи з питань, що входять до їх компетенції, зобов'язані забезпечити народному депутату безоплатну допомогу з правових питань, що виникають у зв'язку з виконанням його і депутатських повноважень.

Народний депутат має право ознайомлюватися з будь-якою конфіденційною та таємною інформацією з питань депутатської діяльності. Доступ до державної таємниці всіх ступенів секретності надається після взяття ним письмового зобов'язання щодо збереження державної таємниці.

Інформацію, яка становить державну таємницю і стала відомою народному депутатові України під час виконання покладених на нього повноважень, він має право використовувати лише для виконання цих повноважень, і не має права розголошувати її, якщо вона була йому надана під час підготовки чи розгляду питань, що були розглянуті на закритих засіданнях Верховної Ради України та її органів, або є конфіденційною чи таємною відповідно до закону і стала йому відомою у зв'язку з виконанням депутатських повноважень.

Народний депутат не зобов'язаний повідомляти про джерело інформації, яку він використовує.

Важливою складовою статусу народного депутата України є його обов'язки.

Народний депутат зобов'язаний:

- дбати про благо України і добробут українського народу, захищати інтереси виборців і держави;
- додержувати вимог Конституції України, Закону України "Про статус народного депутата України", закону про регламент Верховної Ради України та інших законів, присяги народного депутата України;
- бути присутнім та особисто брати участь у засіданнях Верховної Ради України та її органів, до складу яких його обрано;
- особисто брати участь у голосуванні з питань, що розглядаються Верховною Радою України та її органами;
- виконувати доручення Верховної Ради України, відповідного комітету, депутатської фракції (групи), тимчасової спеціальної або тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України, до складу яких його обрано;
- інформувати Верховну Раду України та її органи, до складу яких його обрано, про виконання доручень Верховної Ради України та її органів;
- додержувати вимог трудової дисципліни і норм депутатської етики;
- як член депутатської фракції (групи) додержуватись вимог Положення про депутатську фракцію (групу); виконувати функції, закріплені Положенням про депутатську фракцію (групу), відповідно до Закону України "Про статус народного депутата України", закону про регламент Верховної Ради України та інших законів України; представляти інтереси депутатської фракції (групи) у комітеті, тимчасовій спеціальній або тимчасовій слідчій комісії, до складу яких його обрано;
- як член комітету, тимчасової спеціальної або тимчасової слідчої комісії бути присутнім на засіданнях комітету, підкомітету, тимчасової спеціальної чи тимчасової слідчої комісії, до складу яких його обрано, і брати участь у їх роботі; додержувати порядку і норм депутатської етики на засіданнях комітету, його підкомітетів, тимчасової спеціальної або тимчасової слідчої комісії та робочих груп органів Верховної Ради України; виконувати доручення комітету, підкомітету, тимчасової спеціальної чи тимчасової слідчої комісії, визначені їх рішеннями;
- завчасно повідомляти про неможливість бути присутнім на засіданні Верховної Ради України чи її органів керівників цих органів;
- постійно підтримувати зв'язки з виборцями, вивчати громадську думку, потреби і запити населення, а в разі потреби повідомляти про них Верховну Раду України та її органи, вносити пропозиції та вживати в межах своїх повноважень заходи їх урахування в роботі органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій;

- інформувати виборців про свою депутатську діяльність через засоби масової інформації, на зборах виборців періодично, але не рідше двох разів на рік;
- розглядати звернення виборців відповідно до вимог та в порядку, встановленому Законом України "Про звернення громадян".

Народний депутат розглядає всі одержані ним пропозиції, заяви та скарги виборців, узагальнює їх, за необхідності вносить відповідні пропозиції до Верховної Ради України та її органів, а також до органів державної влади та органів місцевого самоврядування. У разі потреби він надсилає пропозиції, заяви і скарги громадян органам державної влади, органам місцевого самоврядування та їх посадовим особам, установам та організаціям, до повноважень яких входить розгляд звернень громадян чи вирішення порушених у них питань по суті. Про результати розгляду пропозицій, заяв та скарг громадян органи та посадові особи зобов'язані повідомити громадянина, від якого надійшло звернення, і народного депутата в терміни, встановлені Законом України "Про звернення громадян";

- проводити особистий прийом громадян у дні, визначені Верховною Радою України для роботи з виборцями.

У разі залучення до участі в розгляді пропозицій, заяв і скарг, а також у прийомі громадян посадових осіб органів державної влади чи органів місцевого самоврядування, керівників підприємств, установ та організацій не пізніше як за три дні до початку прийому народний депутат повідомляє їх про час і місце проведення прийому, а також про орієнтовне коло питань, які мають розглядатися на прийомі;

- здійснювати безпосередньо або із залученням своїх помічників-консультантів, представників громадськості контроль за розглядом в органах державної влади та органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах та організаціях пропозицій, заяв та скарг громадян, які надійшли на його ім'я;

- використовувати депутатські бланки лише для офіційних запитів, звернень та листів, які він підписує власноручно.

Народний депутат зобов'язаний також при оформленні на роботу у Верховну Раду України, а потім щорічно протягом здійснення своїх повноважень, але не пізніше як 1 березня року, наступного за звітним фінансовим роком, подавати до органів податкової служби України відомості про доходи та зобов'язання фінансового характеру, у тому числі й за кордоном, щодо себе і членів своєї сім'ї (дружина, чоловік, батьки, повнолітні діти), а також відомості про належні йому та членам його сім'ї (дружина, чоловік, батьки, повнолітні діти) нерухоме та цінне рухоме майно, вклади в банках і цінні папери.

Статус депутата місцевої ради визначається Конституцією України, законами України "Про статус депутатів місцевих рад" від 11 липня 2002 р., "Про місцеве самоврядування в Україні" від 21 травня 1997 р. та ін.

Конституція України і прийнятий на її основі Закон України "Про місцеве самоврядування в Україні" встановлюють, що до місцевих рад належать сільські, селищні, міські, районні та обласні ради, а їх депутати є депутатами рад.

Із Конституції України та інших законів України випливає, що депутат місцевої ради набуває повноважень у результаті обрання його до ради на основі реалізації загального, рівного та прямого виборчого права шляхом таємного голосування.

Депутати сільських, селищних, міських рад обираються громадянами України, які належать до відповідних територіальних громад. Депутати районних, обласних рад

обираються громадянами України, які належать до відповідних територіальних громад у межах району, області, а депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим обираються громадянами України, які проживають на території АРК.

Згідно із Законом України "Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів" вибори депутатів сільських і селищних рад проводяться за мажоритарною системою відносної більшості в одномандатних виборчих округах, на які поділяється вся територія відповідного села (кількох сіл, які добровільно об'єдналися у сільську громаду) чи селища.

Вибори депутатів міських, районних у містах, районних, обласних рад, міст Києва та Севастополя, а також вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим проводяться за пропорційною системою: депутати обираються за виборчими списками від організацій політичних партій, виборчих блоків організацій політичних партій у багатомандатному виборчому окрузі, межі якого відповідно збігаються з межами міста, району у місті, району, області, міст Києва і Севастополя, а також Автономної Республіки Крим.

Згідно зі статтею 2 Закону України "Про статус депутатів місцевих рад" депутат сільської, селищної, міської, районної в місті, районної, обласної ради (далі — депутат місцевої ради) є представником інтересів територіальної громади села, селища, міста чи їх громад і як представник територіальної громади, виборців свого виборчого округу зобов'язаний виражати і захищати інтереси відповідної територіальної громади та її частини — виборців свого виборчого округу, виконувати їх доручення в межах своїх повноважень, наданих законом, брати активну участь у здійсненні місцевого самоврядування.

Депутат місцевої ради є повноважним і рівноправним членом відповідної ради — представницького органу місцевого самоврядування і відповідно до закону наділяється всією повнотою прав, необхідних для забезпечення його реальної участі в діяльності ради та її органів. Він набуває свої повноваження в результаті його обрання відповідно до Закону України "Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів", які починаються з дня відкриття першої сесії відповідної ради з моменту офіційного оголошення підсумків виборів відповідною територіальною виборчою комісією і закінчуються в день відкриття першої сесії цієї ради нового скликання, крім передбачених законом випадків дострокового припинення повноважень депутата місцевої ради, до складу якої його обрано.

Повноваження депутата місцевої ради припиняються достроково за наявності певних підстав, засвідчених офіційними документами, без прийняття рішення відповідної ради, зокрема:

- відкликання виборцями у встановленому законом порядку;
- припинення громадянства України або виїзду на постійне проживання за межі України;
- обрання або призначення на посаду, обіймання якої згідно з Конституцією України і відповідним законом не сумісне з виконанням депутатських повноважень;
- обрання депутатом іншої місцевої ради;
- визнання судом недієздатним або безвісно відсутнім;
- набрання законної сили обвинувальним вироком суду, за яким його засуджено до позбавлення волі;
- смерті.

Повноваження депутата місцевої ради можуть припинитися достроково також за

рішенням відповідної ради з таких підстав:

- з набранням законної сили обвинувальним вироком суду, за яким його засуджено до покарання, не пов'язаного з позбавленням волі;

- за його особистою заявою про складання ним депутатських повноважень.

Спори щодо дострокового припинення повноважень депутата місцевої ради вирішуються судом.

Загалом депутат місцевої ради здійснює свої повноваження, не залишаючи виробничу або службову діяльність, але якщо такий депутат обраний секретарем сільської, селищної, міської ради, головою, заступником голови районної, обласної, районної в місті ради, працює у відповідній раді на постійній основі, то не може суміщати свою службову діяльність з іншою роботою, у тому числі на громадських засадах (за винятком викладацької, наукової та творчої в позаробочий час), займатися підприємницькою діяльністю, одержувати від цього прибуток, якщо інше не передбачено законом.

За рішенням обласної, Київської та Севастопольської міських рад у раді на постійній основі може працювати депутат, обраний головою постійної комісії з питань бюджету.

Депутат місцевої ради, який перебуває на посаді керівника місцевого органу виконавчої влади чи на іншій посаді, на яку поширюються вимоги Конституції України та законів України щодо обмеження сумісництва, не може поєднувати службову діяльність на цій посаді з посадою сільського, селищного, міського голови, секретаря сільської, селищної, міської ради, голови та заступника голови районної в місті, районної, обласної ради, а також з іншою роботою на постійній основі в радах, їх виконавчих органах та апараті.

Депутат місцевої ради не має права використовувати свій депутатський мандат в цілях, не пов'язаних з депутатською діяльністю, і не повинен мати іншого представницького мандата.

Як представник інтересів територіальної громади, виборців свого виборчого округу та член ради депутат місцевої ради, здійснюючи депутатські повноваження, повинен виконувати такі правила депутатської етики:

- керуватися загальнодержавними інтересами та інтересами територіальної громади чи виборців свого виборчого округу, від яких його, обрано;

- не використовувати депутатський мандат в особистих інтересах чи в корисливих цілях;

- керуватись у своїй діяльності та поведінці загальноновизнаними принципами порядності, честі й гідності;

- не розголошувати відомостей, що становлять державну або іншу таємницю, яка охороняється законом, інших відомостей з питань, що розглядалися на закритих засіданнях ради чи її органів і не підлягають за їх рішенням розголошенню, а також відомостей, що стосуються таємниці особистого життя депутата та місцевої ради або виборця, що охороняється законом, чи стали йому відомі у зв'язку з його участю в депутатських перевірках;

- не допускати образливих висловлювань, не використовувати в публічних виступах недостовірні або неперевірені відомості про органи державної влади, органи місцевого самоврядування, об'єднання громадян, підприємства, установи і організації, їх керівників та інших посадових чи службових осіб, депутатських груп, фракцій, окремих депутатів місцевих рад;

- не приймати будь-яких гонорарів, подарунків, не отримувати винагород безпосередньо чи опосередковано за дії, пов'язані зі здійсненням ним депутатських повноважень.

Регламентом ради чи статутом відповідної територіальної громади можуть бути встановлені також інші правила депутатської етики і заходи впливу на депутатів місцевих рад, які порушують ці правила.

Після набуття депутатом місцевої ради повноважень йому видаються посвідчення і нагрудний знак, зразки яких, а також Положення про них затверджує Верховна Рада України.

Діяльність депутата місцевої ради поділяється на діяльність у виборчому окрузі і діяльність у раді та її органах. Відповідно до зазначеного він має як певні права, так і певні обов'язки.

У виборчому окрузі депутат місцевої ради зобов'язаний (стаття 10 Закону України "Про статус депутатів місцевих рад"):

- підтримувати зв'язок з виборцями, відповідною територіальною громадою, трудовими колективами і громадськими організаціями, які висунули його кандидатом у депутати місцевої ради, а також колективами інших підприємств, установ, організацій незалежно від їх форми власності, органами місцевого самоврядування, місцевими органами виконавчої влади, розташованими на відповідній території;
- не рідше одного разу на півріччя інформувати виборців про роботу місцевої ради та її органів, про виконання планів і програм економічного й соціального розвитку, інших місцевих програм, місцевого бюджету, рішень ради і доручень виборців;
- брати участь у громадських слуханнях з питань, що стосуються його виборчого округу, в організації виконання рішень ради та її органів, доручень виборців, у масових заходах, що здійснюються органами місцевого самоврядування на території громади або виборчого округу;
- вивчати громадську думку; вивчати потреби територіальної громади, інформувати про них раду та її органи, брати безпосередню участь у їх вирішенні;
- визначити і оприлюднити дні, години й місце прийому виборців, інших громадян; вести регулярний, не рідше одного разу на місяць, прийом виборців, розглядати пропозиції, звернення, заяви і скарги членів територіальної громади, вживати заходів забезпечення їх оперативного вирішення.

Депутат місцевої ради, який не виправдав довіри виборців, може бути в будь-який час відкликаний ними у встановленому законом порядку.

Депутат місцевої ради періодично, але не рідше одного разу на рік, зобов'язаний звітувати про свою роботу перед виборцями відповідного виборчого округу, об'єднаннями громадян. Орієнтовні строки проведення таких звітів визначає відповідна рада.

Звіт депутата місцевої ради повинен містити відомості про його діяльність у раді та в її органах, до яких його обрано, а також про роботу у виборчому окрузі, про прийняті радою та її органами рішення, про процес їх виконання, про особисту участь в обговоренні, прийнятті та в організації виконання рішень ради, її органів, а також доручень виборців свого виборчого округу. Звіт може бути здійснений у будь-який час на вимогу зборів виборців за місцем проживання, трудової діяльності або навчання, а також органів самоорганізації населення. Про час і місце звіту депутат не пізніше як за сім днів повідомляє виборців через місцеві засоби масової інформації або в інший спосіб.

Місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, їх посадові особи, керівники підприємств, установ і організацій державної й комунальної форм власності зобов'язані сприяти депутатам місцевих рад в організації їх звітів (зустрічей) перед (з)

виборцями шляхом надання приміщень, інформаційних та інших довідкових матеріалів, необхідних депутату місцевої ради, на прохання депутата здійснювати інші заходи, пов'язані з проведенням його звіту (зустрічі) перед (з) виборцями, у тому числі сприяти оповіщенню виборців про час і місце його (її) проведення. Рішення з питань організації звітів (зустрічей) депутата перед (з) виборцями приймається на засіданні місцевої ради. У свою чергу, депутат місцевої ради інформує раду та її виконавчі органи про результати обговорення його звіту, зауважень і пропозицій, висловлених виборцями на адресу ради та її органів, а також про доручення, дані депутатові у зв'язку з його депутатською діяльністю.

Витрати, пов'язані зі звітами депутатів місцевої ради перед виборцями та зустрічами з ними, здійснюються за рахунок відповідних місцевих бюджетів у межах затверджених на ці цілі видатків. Звіти і зустрічі депутатів місцевої ради перед (з) виборцями висвітлюються засобами масової інформації.

Виборці можуть давати депутатові місцевої ради доручення на зборах під час його звітів чи зустрічей з питань, ідо впливають з потреб відповідного виборчого округу чи територіальної громади загалом. Таке доручення має бути підтримане більшістю учасників зборів, не повинно суперечити законодавству України, а його виконання має належати до відання місцевих рад та їх органів.

Доручення виборців, виконання яких потребує прийняття відповідною радою або її виконавчим органом рішення, фінансових або інших матеріальних витрат, доводяться депутатом місцевої ради до відома відповідної ради, її органів. Ці доручення враховуються при розробці планів і програм економічного та соціального розвитку відповідної території, місцевих економічних програм, при складанні бюджету, а також при підготовці рішень з інших питань.

У виборчому окрузі депутат місцевої ради має право (стаття 11 Закону України "Про статус депутатів місцевих рад"):

- офіційно представляти виборців свого виборчого округу та інтереси територіальної громади в місцевих органах виконавчої влади, відповідних органах місцевого самоврядування, підприємствах, установах і організаціях незалежно від форми власності з питань, що належать до відання органів місцевого самоврядування відповідного рівня;
- брати участь з правом дорадчого голосу в засіданнях інших місцевих рад та їх органів, загальних зборах громадян за місцем проживання, засіданнях органів самоорганізації населення, що проводяться в межах території його виборчого округу;
- порушувати перед зазначеними вище органами і організаціями та їх посадовими особами, а також керівниками правоохоронних та контролюючих органів питання, що стосуються інтересів виборців, і вимагати їх вирішення;
- доступу до засобів масової інформації комунальної форми власності з метою оприлюднення результатів власної депутатської діяльності та інформування про роботу ради в порядку, встановленому відповідною радою;
- вносити на розгляд зазначених вище органів і організацій та їх посадових осіб пропозиції з питань, пов'язаних з його депутатськими повноваженнями у виборчому окрузі відповідно до закону, брати участь у їх розгляді.

При здійсненні депутатських повноважень депутат місцевої ради має також право:

- на депутатське звернення, депутатський запит, депутатське запитання;
- на невідкладний прийом;

- вимагати усунення порушень законності і встановлення правового порядку.

Депутат місцевої ради відповідальний перед виборцями свого виборчого округу і підзвітний їм. У своїй роботі у виборчому окрузі він взаємодіє з органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, органами самоорганізації населення, трудовими колективами, об'єднаннями громадян.

Депутатське звернення — це викладена в письмовій формі вимога депутата місцевої ради з питань, пов'язаних з його депутатською діяльністю, до місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб, а також до керівників правоохоронних та контролюючих органів, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності, розташованих на території відповідної ради, здійснити певні дії, вжити заходів чи дати офіційне роз'яснення з питань, що входять до їх компетенції.

Зазначені органи і керівники зобов'язані в десятиденний строк розглянути порушене депутатом питання і відповісти йому, а за потреби додаткового вивчення чи перевірки дати йому відповідь не пізніше як у місячний строк.

Якщо депутатське звернення з об'єктивних причин не може бути розглянуто у встановлений строк, то депутату місцевої ради зобов'язані письмово повідомити про це з обґрунтуванням мотивів необхідності продовження строку розгляду.

Депутат місцевої ради може взяти участь у розгляді свого звернення, про що місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування та їх посадові особи, керівники підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності, розташованих на території відповідної ради, повинні повідомити йому завчасно, але не пізніше як за п'ять календарних днів.

Якщо депутат місцевої ради не задоволений результатами розгляду свого звернення або якщо місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування та їх посадові особи, керівники підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності, розташованих на території відповідної ради, ухиляються від вирішення порушеного у зверненні питання у встановлений строк, він має право внести депутатський запит.

Депутатський запит — це підтримана радою вимога депутата місцевої ради до посадових осіб ради і її органів, сільського, селищного, міського голови, керівників підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності, які розташовані або зареєстровані на відповідній території, а депутата міської (міста обласного значення), районної, обласної ради — також до голови місцевої державної адміністрації, його заступників, керівників відділів і управлінь з питань, які входять до відання ради.

Депутатське запитання — це засіб одержання депутатом місцевої ради інформації або роз'яснення з тієї чи іншої проблеми. Відповідь на запитання може бути оголошена на сесії ради або дана депутату місцевої ради індивідуально. Запитання не включається до порядку денного сесії, не обговорюється й рішення щодо нього не приймається.

У раді та її органах депутат місцевої ради зобов'язаний додержувати Конституції України та законів України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, регламенту ради та інших нормативно-правових актів, що визначають порядок діяльності ради та її органів; брати участь у роботі ради, постійних комісій та інших її органів, до складу яких він входить, всебічно сприяти виконанню їх рішень; виконувати доручення ради, її органів, сільського, селищного, міського голови чи голови ради; інформувати їх про виконання доручень.

У раді та її органах депутат ради має право ухвального голосу з усіх питань, що розглядаються на засіданнях ради та її органів, до складу яких він входить. Право ухвального голосу депутат ради набуває з моменту визнання його повноважень.

Кожний депутат місцевої ради в раді та її органах, до складу яких він входить, має один голос, а депутат, який не входить до складу відповідного органу ради, може брати участь у його роботі з правом дорадчого голосу.

Депутат місцевої ради у раді та її органах має право (стаття 19 Закону України "Про статус депутатів місцевих рад"):

- обирати і бути обраним до органів відповідної ради;
- офіційно представляти виборців у відповідній раді та її органах;
- пропонувати питання для розгляду радою та її органами;
- вносити пропозиції і зауваження до порядку денного засідань ради та її органів, порядку розгляду обговорюваних питань та їх суті;
- вносити на розгляд ради та її органів пропозиції з питань, пов'язаних з його депутатською діяльністю;
- вносити на розгляд ради та її органів проекти рішень з питань, що належать до їх відання, поправки до них;
- висловлюватися щодо персонального складу утворюваних радою органів і кандидатур посадових осіб, які обираються, призначаються або затверджуються радою;
- порушувати питання про недовіру сільському, селищному, міському голові, розпуск органів, утворених радою, і звільнення посадових осіб місцевого самоврядування;
- брати участь у дебатах, звертатися із запитами, ставити запитання доповідачам, співдоповідачам, головуючому на засіданні;
- вносити пропозиції щодо заслуховування на пленарному засіданні ради звіту чи інформації будь-якого органу або посадової особи, підзвітних чи підконтрольних раді, а також з питань, що входять до компетенції ради, інших органів і посадових осіб, які діють на її території;
- порушувати в раді та її органах питання про необхідність перевірки роботи підзвітних та підконтрольних раді органів, підприємств, установ, організацій;
- виступати з обґрунтуванням своїх пропозицій та з мотивів голосування, давати довідки;
- ознайомлюватися з текстами виступів у стенограмах чи протоколах засідань ради та її органів до їх опублікування;
- оголошувати на засіданнях ради та її органів тексти звернень, заяв, пропозицій громадян або їх об'єднань, якщо вони мають суспільне значення;
- об'єднуватися з іншими депутатами місцевої ради в депутатські групи, фракції, які діють відповідно до регламенту ради.

Депутат місцевої ради може передавати головуючому тексти свого невіголошеного виступу, пропозицій і зауважень з обговорюваного питання для включення до протоколу засідання ради або її органу, в якому він бере участь.

Порядок реалізації зазначених прав депутатів місцевих рад визначається Законом України "Про статус депутатів місцевих рад", іншими законами України, які регулюють діяльність місцевих рад та їх органів, а також регламентом відповідної ради.

На сесіях місцевої ради депутати місцевої ради на основі колективного і вільного обговорення розглядають і вирішують питання, віднесені до відання відповідної ради. Депутат місцевої ради, крім секретаря ради, голови районної в місті, районної, обласної ради та їх заступників, повинен входити до складу однієї з постійних комісій, що

утворюються радою. За дорученням відповідної ради або постійної комісії, до складу якої його обрано, він бере безпосередню участь у підготовці питань для розгляду на сесіях ради та засіданнях постійної комісії.

Депутат місцевої ради зобов'язаний бути присутнім на пленарних засіданнях ради, засіданнях постійної комісії та інших органів ради, до складу яких він входить. У разі неможливості бути присутнім на таких засіданнях він повідомляє про це особу, яка очолює відповідний орган. Зі свого боку рада, до якої обрано депутата, має право заслуховувати його звіти про виконання рішень ради, на пленарних засіданнях періодично інформує депутатів про те, як виконуються рішення, прийняті нею, як реалізуються внесені депутатами пропозиції і зауваження, а також з інших важливих питань діяльності ради та її органів.

У разі пропуску депутатом протягом року більше половини пленарних засідань ради або засідань постійної комісії, членом якої він є, невиконання ним без поважних причин рішень і доручень ради та її органів відповідна рада може звернутися до виборців з пропозицією про відкликання такого депутата у встановленому законом порядку.

Для спільного здійснення депутатських повноважень у виборчих округах депутати місцевих рад на основі їх взаємної згоди можуть об'єднуватися в депутатські групи. Повноваження таких груп є похідними від повноважень депутата місцевої ради, передбачених Законом України "Про статус депутатів місцевих рад". Членство депутата в депутатській групі не звільняє його від персональної відповідальності за здійснення своїх депутатських повноважень у виборчому окрузі.

Депутатська група може бути утворена в будь-який час протягом строку повноважень ради відповідного скликання за рішенням зборів депутатів місцевої ради, які виявили бажання увійти до складу такої ради. Ця група повинна складатися не менше як з трьох депутатів місцевої ради. Депутатська група в районній, міській, районній у місті, обласній, Київській та Севастопольській міських радах повинна складатися не менше як із п'яти депутатів. Депутати, які входять до складу депутатської групи, обирають особу, яка очолює депутатську групу. За поданням цієї особи депутатська група реєструється відповідною місцевою радою. До подання додається підписане депутатами цієї групи письмове повідомлення про сформування депутатської групи із зазначенням її назви, персонального складу і партійної належності членів групи та депутатів, які уповноважені представляти групу.

Депутатські групи можуть утворюватися на визначений ними період, але не більше як на строк повноважень відповідних рад. Організація діяльності депутатських груп визначається відповідною місцевою радою.

Діяльність депутатської групи припиняється в таких випадках:

- у разі вибуття окремих депутатів місцевої ради, внаслідок чого її чисельність стає меншою від встановленої;

- у разі прийняття депутатами місцевої ради, які входять до її складу, рішення про розпуск депутатської групи;

- після закінчення строку, на який депутати місцевої ради об'єдналися в депутатську групу, або строку повноважень відповідних рад.

Рада сприяє діяльності зареєстрованих нею депутатських груп, координує їх роботу і може заслуховувати повідомлення про їх діяльність.

Депутати місцевої ради на основі єдності поглядів або партійного членства можуть об'єднуватися в депутатські фракції з чисельністю не менше трьох депутатів у сільській,

селищній та п'яти — у районній, міській, районній у місті, обласній, Київській та Севастопольській міських радах. До складу депутатських фракцій можуть входити також позапартійні депутати місцевої ради, які підтримують політичну спрямованість фракцій. Порядок вступу до фракції і виходу з неї визначається безпосередньо фракцією. Депутат місцевої ради може входити до складу лише однієї фракції. Рішення про об'єднання депутатів у фракцію доводиться до відома депутатів місцевої ради головуючим на пленарному засіданні ради.

Організація діяльності депутатських фракцій покладається на відповідного сільського, селищного, міського голову, голову відповідної місцевої ради. Інші питання створення і діяльності депутатських фракцій визначаються регламентом місцевої ради.

Депутатські групи, фракції мають право на пропорційне представництво в постійних та тимчасових комісіях ради; попередньо обговорювати кандидатури посадових осіб, яких обирає, призначає чи затверджує рада; на гарантований виступ свого представника на пленарному засіданні ради з кожного питання порядку денного сесії ради; об'єднувати зусилля з іншими групами, фракціями для створення більшості в раді чи опозиції; здійснювати інші права, передбачені законами України.

Депутат місцевої ради має також право брати участь з правом дорадчого голосу в роботі інших органів місцевого самоврядування при розгляді ними питань та прийнятті рішень, що стосуються інтересів виборців його виборчого округу чи територіальної громади, від яких його обрано.

Депутат місцевої ради наділений усією повнотою повноважень, передбачених Законом України "Про статус депутатів місцевих рад" та іншими законами України. Ніхто не може обмежити повноваження депутата місцевої ради інакше, як у випадках, передбачених Конституцією та законами України.

Рада та її органи сприяють діяльності депутатів місцевих рад шляхом створення відповідних умов, забезпечення документами, довідково-інформаційними та іншими матеріалами, необхідними для ефективного здійснення депутатських повноважень, організують вивчення депутатами місцевих рад законодавства, досвіду діяльності рад.

Депутат місцевої ради не відповідальний за виступи на засіданнях ради та її органів, за винятком відповідальності за образу чи наклеп.

На час виконання депутатських повноважень депутату місцевої ради надається відстрочення від призову на строкову військову чи альтернативну (невійськову) службу. У зв'язку з депутатською діяльністю депутат місцевої ради звільняється також від проходження навчальних зборів.

Місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, їх посадові особи, керівники підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності зобов'язані сприяти депутатам місцевої ради у здійсненні їх депутатських повноважень.

Кримінальна справа стосовно депутата місцевої ради може бути порушена судом або прокурором. Запобіжний захід щодо депутата місцевої ради у вигляді підписки про невиїзд або взяття під варту може застосовуватися виключно судом. Про порушення кримінальної справи і застосування запобіжного заходу у вигляді підписки про невиїзд або взяття під варту стосовно депутата місцевої ради повідомляється відповідна місцева рада.

На час сесії чи засідання постійної комісії місцевої ради, а також для здійснення депутатських повноважень в інших передбачених законом випадках депутат місцевої

ради звільняється від виконання виробничих або службових обов'язків. У разі здійснення депутатських повноважень у робочий час депутат місцевої ради за основним місцем роботи відшкодовуються середній заробіток та інші витрати, пов'язані з депутатською діяльністю, за рахунок коштів відповідного місцевого бюджету.

У разі обрання депутата місцевої ради на виборну посаду в раді, яку він обіймає на постійній основі, трудовий договір з ним за попереднім місцем роботи припиняється відповідно до законодавства, а обраний на виборну посаду у відповідній раді, яку він обіймає на постійній основі, депутат місцевої ради, який перебуває на службі у військових формуваннях чи правоохоронних органах держави, прикомандирується до місцевої ради із залишенням на цій службі.

Після закінчення депутатських повноважень депутату, який працював у раді на постійній основі, надається попередня робота (посада), а за її відсутності — інша рівноцінна робота (посада) на тому самому або за згодою депутата на іншому підприємстві, в установі, організації. У разі неможливості надання відповідної роботи (посади) на період працевлаштування за колишнім депутатом місцевої ради зберігається, але не більше шести місяців, середня заробітна плата, яку він одержував на виборній посаді в раді, що виплачується з відповідного місцевого бюджету.

Депутат місцевої ради може бути звільнений з роботи з ініціативи власника або уповноваженого ним органу від обійманої посади, виключений з навчального закладу за умови його попередження в порядку, встановленому законом. Про таке попередження відповідний власник або уповноважений ним орган письмово повідомляє не менше як за 15 днів відповідну місцеву раду.

Час роботи депутата в місцевій раді на постійній основі зараховується до загального і безперервного стажу роботи (служби) депутата, а також стажу роботи (служби) за тією спеціальністю, за якою він працював до обрання на виборну посаду в раді.

Закон України "Про статус депутатів місцевих рад" передбачає підстави і умови відкликання виборцями депутата місцевої ради. Такими підставами можуть бути порушення депутатом положень Конституції України і законів України, що встановлено судом; пропуск протягом року більше половини засідань ради або засідань постійної комісії; невиконання без поважних причин рішень і доручень ради та її органів; невідповідність його практичної діяльності основним принципам і положенням його ж передвиборної програми.

Варто зауважити, що у зв'язку з прийняттям Верховною Радою України Закону "Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів", згідно якого вибори депутатів місцевих рад здійснюватимуться (переважно) за пропорційною системою, потребує змін і доповнень Закон України "Про статус депутатів місцевих рад".

Питання для самоконтролю

1. Поняття статусу народних депутатів України та статусу депутатів місцевих рад.
2. Повноваження народних депутатів України.
3. Повноваження депутатів місцевих рад.
4. Депутатські фракції і депутатські групи.
5. Депутатський запит, депутатське звернення і депутатське запитання.
6. Накази виборців.